

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยได้กำหนดให้มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ พ.ศ.2504 กล่าวได้ว่าเป็นการเริ่มต้นที่จะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศจากเดิมที่เป็นประเทศเกษตรกรรมไปสู่ประเทศที่มีอุตสาหกรรมเป็นพื้นฐานทางเศรษฐกิจ และจากจุดนั้นเป็นต้นมาภาคอุตสาหกรรมก็ได้ทวีความสำคัญขึ้นในระบบเศรษฐกิจของประเทศตลอดมา หลังจากที่รัฐบาลมีโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard) เพื่อการพัฒนาพื้นที่เฉพาะ โดยมีจุดหมายหลัก คือ เพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตสินค้าเพื่อการส่งออก ผลจากการดำเนินโครงการ ทำให้มีการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมสูงมาก จังหวัดชลบุรีเป็นจังหวัดหนึ่งที่อยู่ในพื้นที่พัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออกจึงมีการสร้างนิคมอุตสาหกรรมขึ้น 4 นิคม ใน พ.ศ. 2524 ได้แก่ นิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบัง นิคมอุตสาหกรรมชลบุรี (บ่อวิน) นิคมอุตสาหกรรมบางปะกงเฟส 2 สวนอุตสาหกรรมเครือสหพัฒน์ฯ - ศรีราชา ปัจจุบันจังหวัดชลบุรีมีโรงงานอุตสาหกรรมแทบทุกขนาด โดยแบ่งเป็นประเภทโรงงานได้ดังนี้ 1) อุตสาหกรรมการเกษตร ได้แก่ โรงงานน้ำตาล โรงงานผลิตภัณฑ์มันสำปะหลัง โรงสีข้าว และโรงงานเกี่ยวกับอุตสาหกรรมเกษตรอื่น ๆ 2) อุตสาหกรรมบริการ ได้แก่ โรงงานที่ประกอบกิจการเกี่ยวกับการซ่อมรถยนต์ ซ่อมอุปกรณ์เครื่องจักร โรงพิมพ์ 3) อุตสาหกรรมก่อสร้าง ได้แก่ โรงงานทำอุปกรณ์เกี่ยวกับไม้ โรงงานผลิตอิฐดินเผา กระเบื้องมุงหลังคา ลูกกรง ผลิตภัณฑ์คอนกรีตและผลิตภัณฑ์ก่อสร้างอื่น ๆ 4) อุตสาหกรรมอาหารและยา รักษาโรค ได้แก่ โรงงานผลิตผลไม้กระป๋อง โรงงานผลิตยารักษาโรค โรงงานผลิตน้ำดื่ม โรงงานทำน้ำแข็ง โรงงานทำเส้นก๋วยเตี๋ยว โรงงานทำขนม 5) อุตสาหกรรมปิโตรเลียม ได้แก่ โรงกลั่นน้ำมันของบริษัทไทยออยล์จำกัด และบริษัทเอสโซ่แอสเตนคาร์ด (ประเทศไทย)จำกัด 6) อุตสาหกรรมประเภทอื่น เช่น โรงงานทำของเด็กเล่น โรงงานเย็บเสื้อผ้า โรงงานผลิตรองเท้า โรงงานทำอุปกรณ์กีฬา เป็นต้น (สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดชลบุรี, 2539)

การจ้างงานในภาคอุตสาหกรรมขยายตัวขึ้นตามสัดส่วนของอัตราการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมของประเทศ การขยายตัวภาคอุตสาหกรรมในจังหวัดชลบุรี ทำให้ประชากรที่เป็นแรงงานจากภาคเกษตรย้ายเข้ามาประกอบอาชีพในภาคอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสิ่งแวดล้อมของผู้ใช้แรงงาน ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่และแบบแผนการดำเนินชีวิตเปลี่ยนจากสังคมชนบทเป็นสังคมเมืองที่เต็มไปด้วยการแข่งขัน ความเร่งรีบ สภาพทางกายภาพที่มีความ

แอ็ดของประชากรหรือต้องอยู่ร่วมกันในสภาพที่โรงงานอุตสาหกรรมจัดให้ จากการศึกษาของ รัชชดน้อย สิทธิศาสตร์ (2538) พบว่าผู้ใช้แรงงานที่ย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมืองต้องอยู่อย่างแอ็ด สภาพ ที่พักอาศัยคับแคบ และค่อนข้างสกปรก ปัจจัยเหล่านี้ก่อให้เกิดความเครียด เพราะผู้ใช้แรงงานต้อง พยายามปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการปรับตัวให้เข้ากับหน้าที่การงาน นอกจากนี้ยังต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่มีมลภาวะต่าง ๆ ในเขตเมือง เช่น อากาศเสีย น้ำเสีย เสียงดัง ฝุ่น ซึ่งส่งผลต่อภาวะสุขภาพกายและสุขภาพจิตของผู้ใช้แรงงาน ก่อให้เกิดโรคระบบ ทางเดินหายใจ โรคเครียด (กาญจนศักดิ์ ผลบุญ, 2543) ปัญหาที่เกิดขึ้นเหล่านี้มีผลทำให้คุณภาพ ชีวิตของผู้ใช้แรงงานลดลง สุรางค์ วศินารมย์ (2534) ได้วิเคราะห์ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลง จากสังคมเกษตรไปสู่สังคมอุตสาหกรรมที่มีคนงานในโรงงานอุตสาหกรรม พบว่าการทำงานใน โรงงานอุตสาหกรรมทำให้เกิดความเมื่อยล้า ร่างกายตึงเครียด ก่อให้เกิดความเครียดทางจิต และจาก การศึกษาของมาลินี วงศ์พานิช (2532) ได้ทำการสัมภาษณ์และตรวจสุขภาพร่างกายของคนงานชาย และหญิงจำนวน 605 คน จากคนงานในโรงงานทอผ้าเขตจังหวัดสมุทรปราการ 3 แห่งพบว่าภาวะ สุขภาพของคนงานส่วนใหญ่มีปัญหาด้านระบบทางเดินหายใจ เช่น มีอาการไอ สมรรถภาพปอด เสื่อม ซึ่งมีความสัมพันธ์กับความเข้มข้นของฝุ่นในโรงงาน จะเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ สิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพกายและสุขภาพจิต ถ้าปล่อยทิ้งไว้จะทำให้เกิดเป็นปัญหาเรื้อรัง ทางร่างกายและสภาพจิต ส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตโดยรวมของผู้ใช้แรงงานใน โรงงานอุตสาหกรรม

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544) และฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคน เน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาเพื่อเพิ่ม ศักยภาพของคน และกำหนดให้การพัฒนาในทุกด้านสร้างความอยู่ดีมีสุขหรือคุณภาพชีวิตของคน คนเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญ จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาและดำรงไว้ซึ่งสุขภาพและคุณภาพชีวิต ที่ดีโดยเฉพาะผู้ใช้แรงงานซึ่งเป็นกลุ่มที่ต้องรับผิดชอบในการดูแลเด็ก และผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นกลุ่มที่ อยู่ในภาวะพึ่งพิง นอกจากนี้ผู้ใช้แรงงานยังมีหน้าที่ร่วมดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ ภายในสถาน ประกอบการ และเป็นกลุ่มบุคคลสำคัญที่นับได้ว่าเป็นกลไกที่จะดำเนินงานตามนโยบายและ กระบวนการที่กำหนดไว้ในอันที่จะช่วยให้งานบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ ผู้ใช้แรงงานจึงถือเป็น กำลังของสังคมในการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศไทยให้ก้าวหน้าทัดเทียมกับนานประเทศ ทั่วโลก วัลลภา ครุฑแก้ว (2540, หน้า 9) กล่าวว่า ถ้าคนมีคุณภาพชีวิตที่ดีการพัฒนาต่าง ๆ ก็ จะทำได้ดีและรวดเร็วขึ้น ดังนั้นคุณภาพชีวิตของผู้ใช้แรงงานจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในการ พัฒนาคุณภาพการผลิตทางด้านอุตสาหกรรมและขยายความก้าวหน้าของเทคโนโลยี (ILO, 1991, p. 1)

คำว่าคุณภาพชีวิตมีความหมายกว้างขวาง จำแนกได้หลายมิติครอบคลุมการมีชีวิตดี (good life) และความรู้สึกเป็นปกติสุข (sense of well-being) ครอบคลุมความเป็นอยู่ที่ดีของบุคคลทุกด้าน เป็นความพึงพอใจในชีวิต (life satisfaction) ที่เกิดภายในตัวบุคคลตามสภาพที่ตนดำรงอยู่ การประเมินคุณภาพชีวิต เป็นการศึกษาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานด้านจิตวิสัย สามารถวัดได้โดยการสอบถามความรู้สึกต่อประสบการณ์ของบุคคลเกี่ยวกับชีวิต การรับรู้เกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่และความพึงพอใจในสภาพความเป็นอยู่ (กรรณิการ์ สุขเกษม และพลาพรรณ คำพรรณ, 2541; จริยาวัตร คมพักษณ์, 2537; UNESCO, 1980) แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตเป็นมิติที่มีความหลากหลายประกอบด้วยหลายองค์ประกอบ (คณะอำนาจการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรในชนบท, 2541; เพชรน้อย สิงห์ช่างชัย, 2539; อมรา พงศาพิชญ์, 2533; Berghorn & Schafer, 1981; Liu, 1975; Leelakulthanit & Day, 1991; Smith, 1971 อ้างถึงใน เพชรน้อย สิงห์ช่างชัย, 2539; United Nations, 1989; United Nations, 1990; United Nations, 1995; Down & Bengtson, 1978 cited in Haug & Folmar, 1986; Ferrans & Powers, 1985; WHOQOL Group, 1995) จากการทบทวนวรรณกรรมนักวิชาการหลายท่านได้กำหนดองค์ประกอบคุณภาพชีวิตไว้ 4 - 13 ด้าน แต่มีองค์ประกอบหลักที่ใกล้เคียงกัน 6 ด้าน คือ ด้านสุขภาพกาย ด้านสุขภาพจิต ด้านสภาพแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ ด้านชีวิตครอบครัว และด้านชีวิตการทำงาน

การศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมจะทำให้พยาบาลชุมชนทราบข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของผู้ใช้แรงงานที่เป็นกลุ่มบุคคลสำคัญกลุ่มใหญ่ในการดำเนินงานด้านอุตสาหกรรม การศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมในระดับปัจเจกบุคคลยังมีน้อย ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาคุณภาพชีวิตของแรงงานชายถิ่น คุณภาพชีวิตของประชากรทั่วไป โดยวัดในระดับมหภาคที่เป็นการวัดแบบวัดวิสัย โดยใช้เครื่องชี้วัดทางสังคม ซึ่งคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทำทุกปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา เครื่องชี้วัดทางสังคม ดังกล่าวได้แก่ ความจำเป็นพื้นฐาน การเติบโตและการเคลื่อนย้ายแรงงาน ภาวะสุขภาพ ที่อยู่อาศัย อัตราการเกิดอาชญากรรม เป็นต้น ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้เป็นการวัดในระดับมหภาค แต่ยังขาดการศึกษาคุณภาพชีวิตในระดับปัจเจกบุคคล ซึ่งเป็นการวัดในเชิงจิตวิสัย โดยใช้ความรู้สึกของผู้ใช้แรงงานประเมินสภาวะรอบๆตัว การวัดการรับรู้ความเป็นอยู่ที่ดีและการวัดความพึงพอใจในการดำรงชีวิตเป็นการวัดในเชิงจิตวิสัย เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมที่สุดในการส่งเสริม ป้องกัน และปรับปรุงปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิต ทำให้ผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

คำถามการวิจัย

1. สภาพความเป็นอยู่ของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม จังหวัดชลบุรีเป็นอย่างไร
2. คุณภาพชีวิตของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม จังหวัดชลบุรี เป็นอย่างไร
3. สภาพความเป็นอยู่มีความสัมพันธ์ และมีอำนาจการทำนายคุณภาพชีวิตของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม จังหวัดชลบุรี แบบหลายมิติและมิติเดียวหรือไม่
4. คุณภาพชีวิตของผู้ใช้แรงงานแบบหลายมิติมีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตแบบมิติเดียวหรือไม่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพความเป็นอยู่ของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม จังหวัดชลบุรี ได้แก่ ภาวะสุขภาพกาย ความเครียด สภาพแวดล้อม รายได้สุทธิ การมีเวลาให้ครอบครัว และชีวิตการทำงาน
2. เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม จังหวัดชลบุรี
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์และอำนาจการทำนายของสภาพความเป็นอยู่กับคุณภาพชีวิตของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม จังหวัดชลบุรี
4. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพชีวิตของผู้ใช้แรงงานแบบหลายมิติกับมิติเดียว

สมมติฐานการวิจัย

ระดับคุณภาพชีวิตของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมแต่ละคนขึ้นกับปัจจัย หรือองค์ประกอบคุณภาพชีวิตหลายประการ จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ปัจจัยที่สัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตมีรายละเอียดดังนี้

1. ภาวะสุขภาพกาย ทอแรนซ์ (Torrance, 1987) กล่าวว่าปัญหาทางสุขภาพหรือภาวะสุขภาพกายเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญและมีผลต่อคุณภาพชีวิต ความเจ็บป่วยทำให้การทำหน้าที่ของร่างกายและอารมณ์ผิดปกติจึงทำให้คุณภาพชีวิตเสื่อมลง นอกจากนี้เดนฮาม (Denham, 1991) ยังได้กล่าวว่าการที่คนเรามีสุขภาพดีทำให้รับรู้ว่าคุณภาพชีวิตที่ดี สภาการพยาบาล (2534) ทำการสำรวจปัญหาสุขภาพของคนงานในภาคอุตสาหกรรมโดยออกแบบสอบถามพยาบาลที่อยู่ประจำโรงงานอุตสาหกรรมทั่วประเทศ พบว่า ปัญหาสุขภาพที่เกิดขึ้นบ่อยที่สุดและมีมากที่สุด คือ โรคระบบทางเดินหายใจ ซึ่งมีอาการหวัด น้ำมูกไหล ไอ เจ็บคอ นอกจากนี้ยังพบโรคระบบทางเดินอาหาร อุบัติเหตุ โรคผิวหนัง และอาการปวดข้อ ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ความเจ็บป่วยเหล่านี้ทำให้ความพึงพอใจในสุขภาพตกลง

จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานว่า ภาวะสุขภาพกายมีความสัมพันธ์ทางลบกับคุณภาพชีวิตของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม

2. ความเครียด ความเครียด (Stress) เป็นสาเหตุทำให้สุขภาพจิตเสื่อมโทรมได้ง่าย ความเครียดจะเป็นตัวกระตุ้นหรือเป็นพลังที่ไปกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในความคิด ความรู้สึก อารมณ์ และพฤติกรรมของมนุษย์ (วสุธร ต้นวัฒนกุล, 2543) จากการศึกษาทางจิตเวช สังคมของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมโดย สุภา ศักดิ์สมบูรณ์ และเพ็ญแข ลิ้มศิลา (2534) พบว่าผู้ป่วยใหม่ของโรงพยาบาลยุวประสาทไวทโยปถัมภ์ จังหวัดสมุทรปราการ ที่เป็นผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมป่วยด้วยโรคประสาทกังวล 116 คน (ร้อยละ 95) จากจำนวน 122 คน สาเหตุเกิดจากความเครียด ซึ่งบุคคลเหล่านี้ได้พยายามปรับตัวเอง ไปพบแพทย์หรือพยาบาลของโรงงานและคลินิกอื่น ๆ แล้ว แต่อาการที่เป็นยังไม่ทุเลาจึงได้เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลยุวประสาทไวทโยปถัมภ์

จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานว่า ความเครียดมีความสัมพันธ์ทางลบกับคุณภาพชีวิตของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม

3. สภาพแวดล้อม สภาพแวดล้อมเป็นองค์ประกอบที่ทำให้บุคคลสามารถดำรงอยู่ได้ ถ้าสภาพแวดล้อมมีความเหมาะสมย่อมทำให้ผู้ใช้แรงงานมีคุณภาพชีวิตที่ดี สภาพแวดล้อม ได้แก่ สภาพที่อยู่อาศัย น้ำดื่ม น้ำใช้ ส้วม ขยะ แมลงและสัตว์นำโรค สิ่งรบกวนอื่น ๆ ได้แก่ เสียง ฝุ่น กลิ่น ความปลอดภัยในทรัพย์สิน

3.1 สภาพที่อยู่อาศัย น้ำดื่ม น้ำใช้ ส้วม ขยะ แมลงและสัตว์นำโรค สิ่งรบกวนอื่น ๆ ได้แก่ เสียง ฝุ่น กลิ่น จากทฤษฎีความต้องการของอับราฮัม มาสโลว์ (Maslow's Hierarchy of needs) ที่อยู่อาศัยเป็นปัจจัยหนึ่งที่มนุษย์ต้องการ (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2540) เพราะเป็นที่พักพิงและป้องกันอันตรายต่าง ๆ ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานของคนไทย (จปฐ) ในหมวดที่อยู่อาศัยถือเป็นเรื่องสิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย ได้แก่ ความคงทนถาวรของบ้านที่อยู่อาศัย สภาพน้ำดื่ม น้ำใช้ ส้วม ขยะ แมลงและสัตว์นำโรค สิ่งรบกวนอื่น ๆ ตามหลักสุขาภิบาลที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม (กระทรวงสาธารณสุข, 2529) ผู้ใช้แรงงานที่มีสภาพบ้านที่อยู่อาศัยคงทน สภาพน้ำดื่ม น้ำใช้ ส้วม ขยะ ที่ถูกสุขลักษณะ รวมถึงไม่มีแมลงและสัตว์นำโรคในบ้าน ไม่มีสิ่งรบกวนอื่น ๆ ย่อมมีความพึงพอใจในชีวิต

3.2 ความปลอดภัยในทรัพย์สิน จากสภาพการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม และเศรษฐกิจของประเทศไทย มีผลดีทำให้มาตรฐานการครองชีพของประชาชนสูงขึ้นแต่ในขณะเดียวกันกลับนำไปสู่ความยากจนและความยากลำบากในการดำรงชีพของประชาชนส่วนใหญ่ ความไม่เป็นธรรมในสังคม ค่านิยมยึดวัตถุทรัพย์ อำนาจ ความร่ำรวย และความเห็นแก่ตัวมากขึ้น ทำให้

เกิดปัญหาด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปัญหาเหล่านี้ส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพชีวิตประชาชน (มนตรี สุภาพร, 2541) ผู้ที่มีความปลอดภัยในทรัพย์สินย่อมมีคุณภาพชีวิตที่ดี

จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานว่า สภาพแวดล้อมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับคุณภาพชีวิตของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม

4. รายได้สุทธิ รายได้สุทธิ หมายถึง รายรับที่ได้จากการประกอบอาชีพแต่ละเดือนลบรายจ่ายที่ใช้ในแต่ละเดือน รายได้สุทธิเป็นสิ่งที่แสดงถึงการได้รับการสนองความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ ผู้ที่มีรายได้สุทธิต่ำหรือมีเงินเหลือเก็บมากแสดงถึงการได้รับการสนองความต้องการทั้งทางร่างกายและจิตใจได้มาก ส่งผลให้มีความรู้สึกพึงพอใจในชีวิตและมีคุณภาพชีวิตดีกว่าผู้ที่มีรายรับไม่พอเพียงกับรายจ่าย หรือมีเงินเหลือเก็บน้อย หรือมีหนี้สิน เดวิส (Davis, 1982) ศึกษาการรับรู้การอยู่ดีมีสุขของประชาชนในทวีปยุโรป 8 ประเทศ พบว่า รายได้เป็นตัวแปรที่สำคัญที่สุดของการมีความพอใจในชีวิต บุคคลที่มีรายได้พอเพียงจะมีคะแนนความพอใจในชีวิตสูง สอดคล้องกับ เพชรน้อย สิงห์ช่างชัย (2539) ที่ได้วิเคราะห์อิทธิพลของปัจจัยด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ และสภาพการทำงานที่มีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของแรงงานย้ายถิ่นในอุตสาหกรรมยางพารา พบว่า รายได้มีอิทธิพลในด้านบวกกับคุณภาพชีวิต หมายความว่า แรงงานย้ายถิ่นยังมีรายได้น้อยก็จะมีคุณภาพชีวิตเพิ่มมากขึ้น ผู้ที่มีรายได้สุทธิต่ำแสดงถึงมีเงินเหลือพอกับการสนองความต้องการของร่างกายและจิตใจย่อมทำให้บุคคลนั้นมีคุณภาพชีวิตที่ดี

จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานว่า รายได้สุทธิมีความสัมพันธ์ทางบวกกับคุณภาพชีวิตของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม

5. การมีเวลาให้ครอบครัว ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมแห่งแรกที่ทุกคนต้องเกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์กัน ชีวิตครอบครัวที่พร้อมด้วยความรักใคร่ กลมเกลียวอบอุ่น ความมั่นคงในวัยเยาว์ย่อมเป็นรากฐานที่สำคัญของบุคลิกภาพที่ดีในภายหน้า ความรักระหว่างบิดามารดา และบุตร เป็นตัวอย่างของความรัก ความสมบูรณ์ของสัมพันธภาพระหว่างบุคคลภายในครอบครัว ถ้ายังมีความใกล้ชิดมากเท่าใดก็ย่อมเกิดความผาสุกได้มากเท่านั้น (มรรยาท เจริญสุข โสภณ, 2532) การมีเวลาให้ครอบครัวจะทำให้มีความใกล้ชิดกันมากขึ้น สัมพันธภาพในครอบครัวแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานว่า การมีเวลาให้ครอบครัวมีความสัมพันธ์ทางบวกกับคุณภาพชีวิตของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม

6. ชีวิตการทำงาน เป็นสภาพการทำงานและสวัสดิการที่ได้รับจากการทำงาน ได้แก่ ความปลอดภัยจากโรคและอุบัติเหตุในการทำงาน การทำงานเป็นกะ ลักษณะการจ้างงาน สวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลหรือมีหลักประกันสุขภาพ สวัสดิการทางเศรษฐกิจ สวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลหรือมีหลักประกันสุขภาพ ได้แก่ การได้รับสวัสดิการการรักษาพยาบาลในสถานที่

ทำงาน มีประกันสังคม มีประกันชีวิต การได้รับเงินทดแทนเมื่อเกิดอุบัติเหตุหรือเจ็บป่วยจากการทำงาน สามารถเบิกค่ารักษาพยาบาลจากสถานประกอบการ สามารถเบิกค่ารักษาพยาบาลครอบครัว สวัสดิการทางเศรษฐกิจ ได้แก่ การมีรถรับ-ส่งพนักงาน การมีที่อยู่อาศัยสำหรับพนักงาน การมีสโมสรหรือชมรมกีฬาสำหรับพนักงาน

การดำรงชีวิตอยู่ของมนุษย์จำเป็นต้องทำงานเพื่อการหาเลี้ยงชีพ กรอส (Gross, 1958) กล่าวว่า มนุษย์ใช้เวลาโดยเฉลี่ยประมาณหนึ่งในสามของชีวิตในฐานะผู้ใช้แรงงาน ชีวิตการทำงานจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิต

โพน (Phoon, 1988) กล่าวว่า สภาวะการทำงานที่ผิดธรรมชาติของมนุษย์ ได้แก่ งานที่หนักเกินไป (overload) ลักษณะงานที่เป็นกะ (shift work) มีผลต่อชีวิตการทำงานและส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต

เฮร์ริค และมิเชล (Herrick & Michael, 1975 อ้างถึงใน สมใจ ฉัตรไทย, 2543) กล่าวว่า การที่คนงานจะมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีหรือมีคุณภาพชีวิตนั้นต้องมีความมั่นคง และมีความปลอดภัยในงาน เพราะความมั่นคงและความปลอดภัยในการทำงานเป็นการตอบสนองความต้องการของคนงานที่ต้องการลดความหวาดกลัว หรือความวิตกกังวลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ ความปลอดภัยในการทำงาน รายได้ ความมั่นคงในการทำงานระยะยาว และความก้าวหน้าในการทำงาน

อาเธอร์ และจอร์จ (Arthur & George, 1992) กล่าวว่า สวัสดิการเป็นรูปแบบการจ่ายผลตอบแทนในการทำงานทางอ้อมแก่พนักงาน และรูปแบบสวัสดิการที่ดีจะก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนงาน

จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานว่า ชีวิตด้านการทำงานมีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นแนวทางในการวางแผนการพยาบาล เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม โดยการหาแนวทางจัดการส่งเสริม ป้องกัน ปรับปรุงปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิต
2. เป็นแนวทางแก่ผู้สนใจที่จะศึกษาค้นคว้า หรือทำวิจัยเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงอธิบาย (explanatory research) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสภาพความเป็นอยู่ ได้แก่ ภาวะสุขภาพกาย ความเครียด สภาพแวดล้อม รายได้สุทธิ

การมีเวลาให้ครอบครัว ชีวิตการทำงาน กับคุณภาพชีวิตของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม ในเขตจังหวัดชลบุรีจำนวน 400 คน ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่ 28 มีนาคม – 31 พฤษภาคม 2546

ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรต้น คือ สภาพความเป็นอยู่ ประกอบด้วย

1. ภาวะสุขภาพกาย
2. ความเครียด
3. สภาพแวดล้อม
4. รายได้สุทธิ
5. การมีเวลาให้ครอบครัว
6. ชีวิตการทำงาน

ตัวแปรตาม คือ คุณภาพชีวิตของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม แบบหลายมิติ และมิติเดียว

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ผู้ใช้แรงงาน หมายถึง คนที่ประกอบอาชีพและได้รับค่าจ้างจากการทำงานในโรงงาน อุตสาหกรรมระดับผู้ใช้แรงงาน ซึ่งไม่รวมถึงผู้บริหารหรือหัวหน้าผู้ควบคุม
2. สภาพความเป็นอยู่ หมายถึง สภาพการดำรงชีวิตของผู้ใช้แรงงานในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ภาวะสุขภาพกาย ความเครียด สภาพแวดล้อม รายได้สุทธิ การมีเวลาให้ครอบครัว และชีวิตการทำงาน
3. ภาวะสุขภาพกาย หมายถึง จำนวนโรคเรื้อรังที่ได้รับการวินิจฉัยจากแพทย์ จำนวน อาการหรือความเจ็บป่วยภายใน 3 เดือน ที่ได้รับการวินิจฉัยจากแพทย์ หรือพยาบาลประจำสถาน ประกอบการ จำนวนอาการหรืออาการแสดงที่บ่งบอกถึงความผิดปกติ ในระบบทางเดินอาหาร ระบบทางเดินหายใจ ระบบกล้ามเนื้อและข้อต่อ ระบบผิวหนัง ระบบไหลเวียนโลหิต ที่ได้รับการ วินิจฉัยจากพยาบาลขณะเก็บข้อมูลโดยประเมินจากการซักถามอาการและการตรวจร่างกายเบื้องต้น ด้วยการดู การคลำ การเคาะ และการฟัง งานวิจัยนี้ประเมินภาวะสุขภาพจากคะแนนรวมของ จำนวนโรค จำนวนอาการ จำนวนอาการแสดงเท่านั้น ไม่ได้ประเมินความรุนแรงของโรค
4. ความเครียด หมายถึง ระดับของอาการ พฤติกรรมหรือความรู้สึกที่เกิดขึ้นในการ ดำเนินชีวิต วัดโดยใช้เครื่องมือ Thai Computerized Self-Analysis Stress Test (TCSS) เป็นแบบ

ประเมินความเครียดด้วยตนเองสำหรับประชาชนไทย ของกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข ลักษณะคำตอบมี 4 ตัวเลือก คือ ไม่เคยเลย เป็นครั้งคราว เป็นบ่อย ๆ เป็นประจำ

5. สภาพแวดล้อม หมายถึง สภาพที่อยู่อาศัยและสิ่งที่อยู่รอบตัว ได้แก่ สภาพความคงทนถาวรของบ้านที่อาศัยอยู่ สภาพน้ำดื่ม ส้วม ขยะ ตามหลักสุขาภิบาลที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม วัดโดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง แบ่งเป็นถูกหลักสุขาภิบาล / ไม่ถูกหลักสุขาภิบาล ส่วนความปลอดภัยในทรัพย์สิน ได้แก่ ทรัพย์สินไม่ถูกขโมย ไม่สูญหาย หรือไม่ถูกโจรกรรม ในระยะเวลา 3 เดือนที่ผ่านมา วัดโดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง แบ่งเป็น มี / ไม่มี

6. รายได้สุทธิ หมายถึง จำนวนรายรับที่ได้จากการประกอบอาชีพแต่ละเดือนลบจำนวนรายจ่ายที่ใช้ในแต่ละเดือนของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม

7. การมีเวลาให้ครอบครัว หมายถึง ระยะเวลาเป็นชั่วโมงต่อวันที่ผู้ใช้แรงงานมีปฏิสัมพันธ์ตามปกติกับบุคคลในครอบครัว ได้แก่ สามิ / ภรรยา บุตร หรือบิดา มารดา หรือญาติพี่น้อง ผู้ใช้แรงงานที่อยู่ลำพังคนเดียวถือว่าไม่มีเวลาให้ครอบครัว

8. ชีวิตการทำงาน หมายถึง สภาพการทำงานและสวัสดิการที่ได้รับจากการทำงาน ได้แก่ ความปลอดภัยจากโรคและอุบัติเหตุในการทำงาน การทำงานเป็นกะ ลักษณะการจ้างงาน สวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลหรือมีหลักประกันสุขภาพ สวัสดิการทางเศรษฐกิจ สวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลหรือมีหลักประกันสุขภาพ ได้แก่ การได้รับสวัสดิการรักษาพยาบาลในสถานที่ทำงาน มีประกันสังคม มีประกันชีวิต การได้รับเงินทดแทนเมื่อเกิดอุบัติเหตุหรือเจ็บป่วยจากการทำงาน สามารถเบิกค่ารักษาพยาบาลจากสถานประกอบการ สามารถเบิกค่ารักษาพยาบาลครอบครัว สวัสดิการทางเศรษฐกิจ ได้แก่ การมีรถรับ-ส่งพนักงาน การมีที่พักอาศัยให้พนักงาน มีสโมสรหรือชมรมกีฬาสำหรับพนักงาน วัดโดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง แบ่งเป็นมี / ไม่มี

9. การทำงานเป็นกะ หมายถึง การทำงานเป็นช่วงเวลาที่ทำให้แบบแผนการดำเนินชีวิตผิดปกติ โดยผู้ใช้แรงงานอาจทำงานในเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือทำงานเพิ่มอีกช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งแบ่งได้เป็น 3 ช่วงเวลา คือ

การทำงานช่วงเวลาเช้า คือ การทำงานในเวลา 08.00 ถึง 17.00 น.

การทำงานช่วงเวลากลาง คือ การทำงานในเวลา 17.00 ถึง 24.00 น.

การทำงานช่วงเวลาค่ำ คือ การทำงานในเวลา 24.00 ถึง 08.00 น.

ผู้ที่ทำงานเฉพาะช่วงเวลาเช้าอย่างเดียวถือว่าเป็นช่วงเวลาปกติในการทำงาน ถือว่าทำงานไม่เป็นกะ ส่วนผู้ที่ต้องทำงานช่วงเวลากลาง หรือคึกด้วยถือว่าเป็นทำงานในช่วงเวลาผิดปกติ หรือเรียกว่าทำงานเป็นกะ วัดโดยใช้หลักช่วงเวลาทำงาน แบ่งเป็นทำงานเป็นกะ / ไม่เป็นกะ

10. ลักษณะการจ้างงาน หมายถึง ประเภทค่าจ้างตอบแทนจากการประกอบอาชีพ โดยได้รับค่าจ้างตอบแทนใน 2 ลักษณะ คือ

10.1 แบบลูกจ้างประจำ คือ การจ้างงานโดยรับค่าตอบแทนเป็นรายเดือนประจำทุกเดือน

10.2 แบบลูกจ้างรายวัน คือ การจ้างงานโดยรับค่าตอบแทนเป็นรายวัน โดยได้รับค่าจ้างเมื่อมาทำงานต่อวัน

วัดโดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง แบ่งเป็น ลูกจ้างประจำ - ลูกจ้างรายวัน

11. คุณภาพชีวิตของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม หมายถึง การรับรู้สภาพความเป็นอยู่ที่ดี ความพึงพอใจในการดำรงชีวิตของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม โดยแบ่งคุณภาพชีวิตออกเป็น 2 แบบ คือ

11.1 คุณภาพชีวิตแบบหลายมิติ วัดการรับรู้และความพึงพอใจด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านชีวิตครอบครัว ด้านชีวิตการทำงาน วัดโดยใช้แบบวัดที่ผู้วิจัยพัฒนาจากเครื่องชี้วัด คุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกชุดย่อ ฉบับภาษาไทย (WHOQOL - BREF - THAI) ของกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข โดยสร้างเพิ่มเติมในด้านชีวิตครอบครัว และชีวิตการทำงาน เพื่อความสมบูรณ์ในการประเมินคุณภาพชีวิตของผู้ใช้แรงงานด้านชีวิตครอบครัว ใช้วัดความพึงพอใจในการมีเวลาให้ครอบครัวเพื่อทำกิจกรรมในครอบครัว ด้านชีวิตการทำงาน ใช้วัดความพึงพอใจในชีวิตการทำงาน ได้แก่ สภาพการทำงานและสวัสดิการที่ได้รับจากการทำงาน ลักษณะคำตอบมี 5 ตัวเลือก คือ ไม่เลย เล็กน้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด

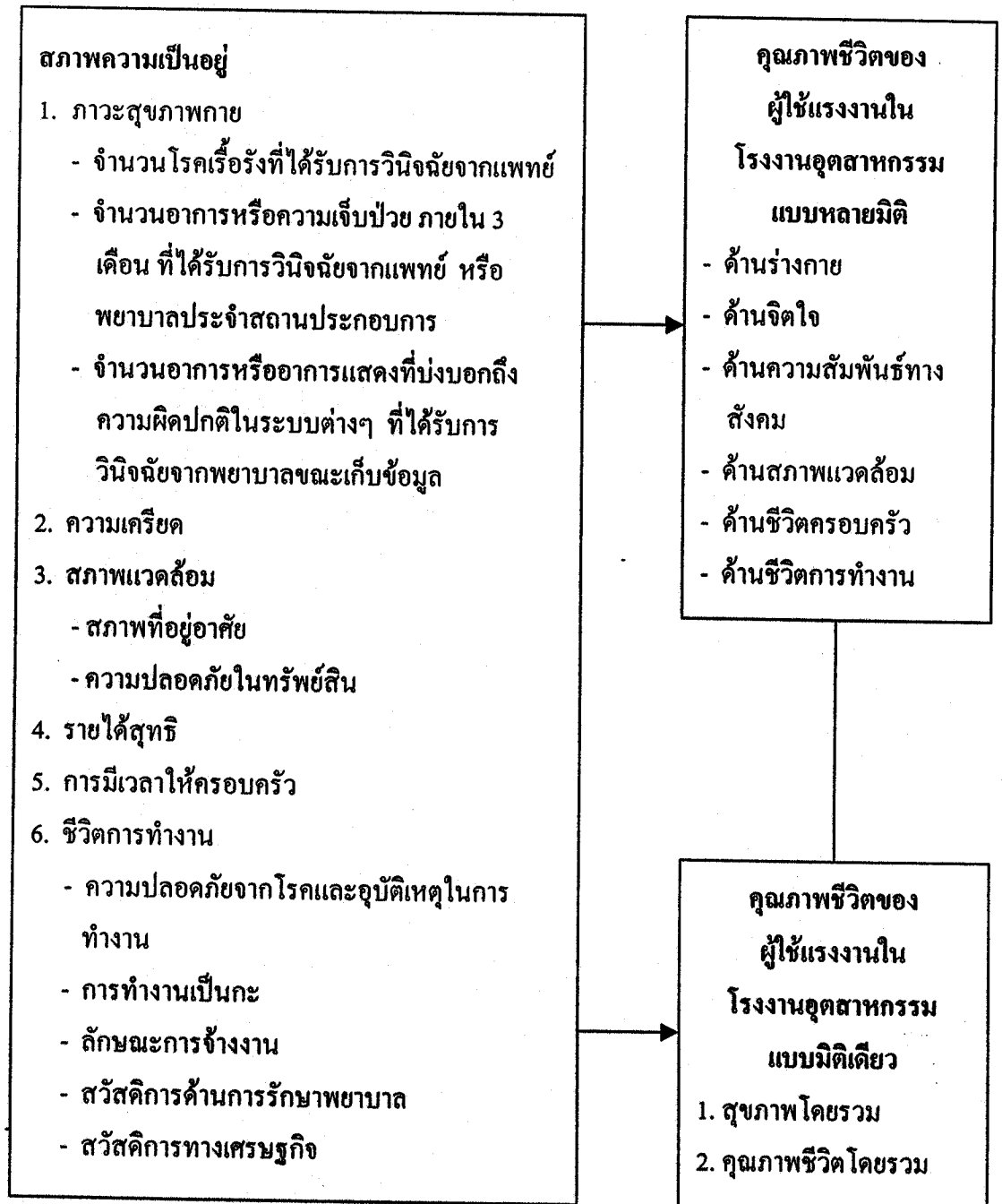
11.2 คุณภาพชีวิตแบบมิติเดียว วัดการรับรู้และความพึงพอใจด้านสุขภาพโดยรวม ลักษณะคำตอบมี 5 ตัวเลือก คือ ไม่เลย เล็กน้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด และวัดความพึงพอใจและการรับรู้ระดับคุณภาพชีวิตโดยรวม (สภาพความเป็นอยู่) ลักษณะคำตอบมี 5 ตัวเลือก คือ แย่มาก แย่ ปานกลาง ดี ดีมาก

กรอบแนวคิดการวิจัย

คุณภาพชีวิตเป็นการแสดงออกในรูปการรับรู้ความเป็นอยู่ที่ดี ระดับความพึงพอใจของปัจเจกบุคคลจากประสบการณ์ในสภาวะรอบ ๆ ตัว โดยเปรียบเทียบกับมาตรฐานของตัวเอง คุณภาพชีวิตสามารถประเมินได้โดยการพิจารณาโครงสร้างหรือองค์ประกอบของคุณภาพชีวิต โดยแบ่งเป็นการประเมินโดยพิจารณาว่าคุณภาพชีวิตประกอบด้วย โครงสร้างหลายมิติ (multidimension) และ โครงสร้างมิติเดียว (unidimension) และจากการทบทวนวรรณกรรมองค์ประกอบคุณภาพชีวิตผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมมี 6 ด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม

ด้านสภาพแวดล้อม ด้านชีวิตครอบครัว และด้านชีวิตการทำงาน ส่วนคุณภาพชีวิตแบบมิติเดียวนั้น เป็นการประเมินโดยใช้คำถามเดียวประเมินคุณภาพชีวิต ในงานวิจัยนี้ประเมินคุณภาพชีวิตแบบมิติเดียวโดยการถามความพึงพอใจด้านสุขภาพโดยรวม และการรับรู้ระดับคุณภาพชีวิตโดยรวม (สภาพความเป็นอยู่) การที่บุคคลรับรู้ว่ามีผลต่อคุณภาพชีวิตของตนเองหรือไม่นั้น ในแนวคิดทางพฤติกรรมศาสตร์เน้นว่าความพอใจของบุคคลเกิดจากปัจจัยหลาย ๆ ปัจจัย (multiple factors) ดังนั้น การศึกษาพฤติกรรมความพึงพอใจ หรือคุณภาพชีวิตของมนุษย์ควรวิเคราะห์ปัจจัยหลาย ๆ ปัจจัย (United Nation, 1995) ซึ่งเป็นกรอบที่เหมาะสมในการนำมาหาความสัมพันธ์กับปัจจัยต่าง ๆ และจากรายงานวิจัยเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตทั้งประชาชนทั่วไปหรือจากผู้ใช้แรงงาน พบว่า คุณภาพชีวิตมีความแตกต่างกันตามปัจจัยด้านภาวะสุขภาพกาย ความเครียด สภาพแวดล้อม รายได้ การมีเวลาให้ครอบครัว และชีวิตการทำงาน (เพชรน้อย สិងข้างชัย, 2539; อมรา พงศาพิชญ์, 2533; Berghorn & Schafer, 1981; Liu, 1975; Leelakulthanit & Day, 1991; Smith, 1971 อ้างถึงใน เพชรน้อย สិងข้างชัย, 2539; United Nations, 1989; United Nations, 1990; United Nations, 1995; Ferrans & Powers, 1985; Down & Bengtson, 1978 cited in Haug & Folmar, 1986; WHOQOL Group, 1995)

ดังนั้นกรอบแนวคิดการวิจัยครั้งนี้ จึงได้สรุปตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของผู้ใช้แรงงานในโรงแรม